

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ФОКА АЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 821.161.2-94.09+75+791

**ЖАНР ЛІТЕРАТУРНОГО ПОРТРЕТА В КНИЗІ РОМАНА
КОРОГОДСЬКОГО «ДО БРАМИ СВІТЛА»**

035.01 українська мова та література

Автореферат

дипломної роботи на здобуття академічного ступеня
магістра філології

Миколаїв – 2020

Робота виконана на кафедрі української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент

ЛЕБЕДИНЦЕВА Наталія Михайлівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

доцент кафедри української філології,

теорії та історії літератури

nlebedintseva@yahoo.com

Рецензент:

кандидат філологічних наук, доцент

КОЛЕСНИК Ганна Леонідівна

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

доцент кафедри англійської філології

ka_141176@yahoo.com

Захист відбудеться 25 лютого 2020 року о 9⁰⁰ годині в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат підготовано 19 лютого 2020 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Жанр мемуарної прози завжди мав успіх у читачів, але особливо популярним він став у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Саме в цей період проявився особливий інтерес до літературного портрета як у шанувальників цього жанру, так і у авторів. І це зовсім не дивно, адже жива натура завжди викликала зацікавлення у діячів різних сфер мистецтва, які ставили собі за мету зафіксувати чи то її зовнішні риси, чи певний момент із її життя, або навіть намагались досягнути її внутрішні переживання та конфлікти. У центрі їхньої уваги стоїть образ конкретного реального індивідуума, який є об'єктом зображення у літературному портреті. За допомогою цього жанру читачі відтворюють повну і широку картину минулого, конкретизують свої уявлення про ті чи інші події або людей.

На сьогоднішній день питання власне українського літературного портрета залишається відкритим. Найкращі його зразки не лише не досліджені, а й маловідомі широкому загалу. У радянські часи літературний портрет не повинен був суперечити ідеології, і тому розкривав образ людини лише з одного, вигідного для країни, аспекту (як трудівника або патріота). Після здобуття незалежності українські автори мають можливість вільно обирати, з якого ракурсу окреслювати особистість. Інтерес до літературного портрета не зникає і зараз, особливо це стосується творів тих письменників, про яких не говорили у радянські часи. Однак, не дивлячись на те, що на сьогоднішній день у цьому жанрі активно працюють багато критиків і літературознавців, сучасних ґрунтовних теоретичних праць із цієї теми бракує. Велику роль у дослідженні історії та жанрових особливостей літературного портрета зіграли радянські дослідники М. Андронікова, В. Барахов, М. Алпатов, В. Канторович, В. Кардин, М. Кораллов, М. Уртмінцева та інші. Серед українських науковців – А. Галич, М. Воронова, І. Василенко тощо.

Кінець ХХ ст. – це період в українській мемуаристиці, коли автобіографічні спогади, літературні портрети про «шістдесятників»

заслужують на особливу увагу. Українські митці у своїх мемуарах, портретах, автобіографіях відбили непростий і дуже суперечливий період – з п'ятдесятих до дев'яностих років минулого століття. Вони зібрали не тільки свідчення очевидців і представників тієї епохи, а й зробили її своєрідний аналіз. Усе це дає можливість читачеві глибоко зануритися в соціальні й культурні процеси того часу, зрозуміти, хто ж така людина ХХ століття і чим вона жила. Подробиці життя і творчості українських митців у «полоні» тоталітарної держави висвітлено у роботах І. Жиленко, М. Коцюбинської, І. Дзюби, С. Кириченко та багатьох інших. Р. Корогодський – не виняток. У більшості своїх досліджень він розкриває особистості митців в умовах радянського комуністичного світу, дає критичні оцінки текстам, застосовуючи при цьому різноманітні документальні джерела (листи, витяги з протоколів, рецензії тощо). Метою написання портретів «шістдесятників» є збереження пам'яті не лише про митців, але й про їхнє значення в українській культурі. Р. Корогодський – автор великої кількості статей, книг, рецензій, наприклад, «Брама світла. Батьки», «Брама світла. Шістдесятники», «Довженко в полоні: Розвідки та есеї про Майстра», «Олександр Ємець – олюднювач духовної порожнечі» тощо.

Докладне вивчення літературних портретів сьогодні є актуальним. Більше того, особливості цього жанру у книгах Р. Корогодського, в тому числі в «До брами світла», в дослідженнях, присвячених аналізу його творчості, вивчені недостатньо, що і зумовлює **актуальність** магістерської роботи. В українському літературознавстві немає жодної ґрунтовної розвідки про життєвий і творчий шлях митця. Є лише декілька праць, у яких автори розглядають його дослідження, наприклад, стаття С. Яковенка «Апологія Шевчука у пошуках Корогодського», О. Сінченка «Світло, яке триває», О. Бурячківського «До брами».

Об'єктом роботи є жанр літературного портрета у книзі Р. Корогодського «До брами світла». **Предметом** – особливості композиції

літературних портретів, засоби, за допомогою яких створюються портрети, проблеми і мотиви у збірці портретів «До брами світла».

Мета дослідження полягає в цілісному розкритті своєрідності літературних портретів у книзі Р. Корогодського «До брами світла».

Реалізація мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити специфіку та ознаки літературного портрета як жанру мемуарної прози;
- виокремити композиційні особливості літературних портретів у книзі Р. Корогодського «До брами світла»;
- проаналізувати способи зображення персоналій автором;
- дослідити реалізацію авторського «я» у збірці портретів «До брами світла».

Теоретичне значення зумовлене тим, що у роботі зазначено витоки та етимологію літературного портрета, окреслено проблемні питання, що виникають внаслідок визначення жанрової ідентифікації. Результати дипломної роботи можуть стати в нагоді при подальшій розробці теорії жанру літературного портрета в українській літературі.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані в навчальних закладах на філологічних факультетах при підготовці курсів з історії української літератури, теорії літератури, спецкурсів і спецсеминарів з питань жанрової своєрідності літературних портретів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше зроблено спробу дослідити жанрову своєрідність книги Р. Корогодського «До брами світла», з'ясувати її композиційні та жанрові особливості.

У дипломній роботі було застосовано такі **методи** дослідження:

- біографічний: біографія Р. Корогодського пов'язана з оригінальністю його світогляду, світовідчуття, світосприйняття, що відбилась у його збірці портретів;

– герменевтичний, що полягає в осмисленні та інтерпретації образної системи, сюжетів, мотивів та проблематики літературних портретів у книзі «Добрами світла»;

– типологічний метод застосовуємо для зіставлення тематики літературних портретів збірки, елементів сюжету, композиційних та стилістичних особливостей;

– метод мікроаналізу, що спрямований на дослідження окремих уривків твору.

Апробація результатів дослідження відбулася під час виголошення доповіді «Жанр портрета у словесному, живописному і кіномистецтві» та її обговорення на студентській науковій конференції «Могилянські читання 2020». За результатами участі в конференції опубліковано статтю в науковому журналі «Студентські наукові студії» (випуск 37 (81), 2020 р., с. 141–144).

Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який налічує 84 позиції. Основний текст роботи становить 73 сторінки. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дипломної роботи, сформульовано її мету та завдання, окреслено об'єкт і предмет дослідження, розкрито його наукову новизну, висвітлено теоретичне та практичне значення, наведено дані щодо апробації отриманих результатів.

У **першому розділі** магістерської роботи «**Літературний портрет як жанр словесного мистецтва**» розглянуто теоретичні основи жанру літературного портрета.

У підрозділі 1.1. «**Проблема жанрової ідентифікації літературного портрета**» здійснено огляд праць дослідників, які вивчали проблему

визначення жанру літературного портрета. Цим питанням займалися такі науковці, як В. Барахов, М. Андронікова, А. Галич, М. Воронова тощо. Зазначено, що найчастіше цей жанр розглядається як доповнення до біографії людини, яке розширює наше уявлення про її життя і діяльність. Ми дійшли висновку, що ця проблема виникає через те, що жанр літературного портрета має чимало спільного з біографією, есе, нарисом тощо. Було досліджено, що жанр літературного портрета є синтетичною формою, завдяки якій органічно поєднуються ознаки суміжних жанрових явищ (есе, нарис творчості, біографія, літературні спогади та ін.). Одні дослідники вважають, що портрет – це форма нарису, інші відносять його до публіцистики. Це означає, що питання є досі відкритим і потребує подальших досліджень.

У підрозділі 1.2. **«Специфіка літературного портрета»** розглянуто основні характеристики жанру літературного портрета, виділено спільні й відмінні риси цього жанру літературі, зазначено модифікації літературного портрета і принципи їх виділення. Було визначено літературний портрет специфічним жанром, що є предметом полемічних діалогів вчених як в аспекті його жанрової самостійності, так і з боку дослідження його жанрової домінанти. Було зазначено, що літературний портрет покликаний зобразити цілісно неповторну особистість у всій її багатогранності й зв'язках із добою, на фоні літературного процесу, покликаний дати естетичну оцінку творчості цієї людини, а також передбачає огляд епохи, фактів біографії тощо. Незважаючи на велику кількість літературних портретів, які уже існують, цей жанр досі не отримав у науці точного визначення. Також ми дійшли висновку, що різноманіття жанрових різновидів літературного портрета свідчить про його продуктивність у літературному процесі.

У підрозділі 1.3. **«Жанр портрета в українській літературі»** подано огляд жанру літературного портрета у творах українських письменників, роботах літературознавців, есеїстів, які працювали у цьому жанрі. Ми дійшли висновку, що сьогодні, коли Україна формує заново свою історичну пам'ять,

книги, що написані у жанрі літературного портрета про визначних діячів української культури, є актуальними.

У другому розділі **«Жанрова своєрідність літературного портрета в книзі Р. Корогодського "До брами світла"»** виокремлено композиційні особливості літературних портретів у книзі Р. Корогодського «До брами світла», проаналізовано способи зображення персоналій автором, досліджено реалізацію авторського «я» у цій збірці портретів.

У підрозділі 2.1. **«Р. Корогодський як майстер літературних портретів»** подано огляд творчої спадщини Р. Корогодського, його дослідницьких інтересів, лейтмотивів його творів. Ми дійшли висновку, що жанрову приналежність більшості творів Р. Корогодського виявити «в чистому вигляді» неможливо. Книгу «До брами світла» було визначено як літературний портрет, у структуру якого, автор включає історичні довідки, документи, свідчення учасників та очевидців подій. Досліджено, що усі портрети Р. Корогодського вирізняються високою фактографічною точністю (велика кількість дат, пов'язаних не тільки з важливими, але і другорядними подіями, незначними деталями).

У підрозділі 2.2. **«Композиційні особливості збірки портретів Р. Корогодського "До брами світла"»** проаналізовано архітектоніку книги, досліджено значення документальних джерел, епіграфів, авторських приміток, особливості часової організації тексту. У дипломній роботі було наголошено, що у книзі «До брами світла» Р. Корогодський розкриває такі теми, як талановита людина в умовах соціалістичного режиму, навчання в університетах періоду 1948–1952 рр., мистецтво й ідеологія тощо.

У підрозділі 2.3. **«Система образів у книзі Р. Корогодського "До брами світла"»** досліджено різноманітні прийоми створення образу персоналії, простежено інтертекстуальність та автобіографічні мотиви. Наголошено на важливості особистих контактів автора з обраними персоналіями. Також у дипломній роботі було досліджено дві форми авторської присутності, що умовно були позначені як автор-оповідач і автобіографічний (ліричний) герой.

Проаналізовано концепцію творчої особистості, що (за Р. Корогодським) «складається» з митця і людини. Ми дійшли висновку, що Р. Корогодський для зображення героїв використовує пряму авторську характеристику, аналізує творчість митців, приділяє увагу елементам побуту та щоденному життю тощо.

У **Висновках** підсумовано результати дипломної роботи. Було визначено, що досі залишається відкритим питання жанрової ідентифікації літературного портрета, адже він не має чітких меж і схожий на біографію, нарис, есе. Це призводить до змішування і сплутування понять, що є небажаним у літературознавстві.

Під час аналізу специфіки жанру літературного портрета у книзі «До брами світла» було досліджено, що Р. Корогодський представляє читачам вісім портретів, кожен із яких має свій центр – одну персону, про яку йде мова. Автор висловлює свої суб'єктивні думки щодо тієї чи іншої особи. Він виокремлює з усього життєвого шляху тільки те, що цікаве саме йому, і що буде цікаве читачам. Р. Корогодський не прагне дати читачам вичерпний життєпис митця, лише певні штрихи для того, щоб заповнити білі плями у його біографії та творчості. Тому в створенні образів відсутній жорсткий алгоритм, розповідь іде вільно. Також автор широко застосовує епістолярну спадщину й інші різноманітні документальні джерела, наприклад, рецензії, записи з літературних вечорів, витяги з протоколів тощо. Жанр літературного портрета у книзі «До брами світла» – це поєднання суб'єктивних думок, вражень, спогадів з об'єктивними документальними фактами.

У дипломній роботі було досліджено, що наскрізною темою книжки є людина в умовах тоталітаризму. «До брами світла» – це спроба відтворити духовну атмосферу в інтелектуальному житті української інтелігенції в умовах комуністичної системи. Процес духовного нищення особистості, який цілеспрямовано рухали партійні ідеологи, стає предметом аналізу автора спогадів. Р. Корогодський виступає не просто мемуаристом, а дослідником складних психологічних колізій епохи. Важливу роль у портреті мають і

окреслення інших персоналій, які допомагають ширше розкрити образ митця, показати його в різних життєвих ситуаціях.

Р. Корогодський не вдається до ґрунтовного аналізу ідей та характеристики персоналій, а окреслює лише окремі моменти з їхнього життя та творчості. Автор вільно висловлює свої думки щодо їхніх робіт, і не завжди відгуки є лише позитивними. Яскраво проявляються у творі й автобіографічні елементи. Адже Р. Корогодський не відокремлений від героя, про якого говорить. Він так само, як і вони, пережив цей період в історії України, тому пише як очевидець. Події, через які пройшов автор або інші митці, не лише відтворюються, подаються як факт, але й коментуються. Дослідник аналізує тодішню політичну й культурну ситуацію зі свого боку, тим самим наголошує на власній позиції, власному ставленні до тих чи інших подій. Про моменти з життя самого автора дізнаємось майже у кожному з портретів про митців.

Отже, метою Р. Корогодського було не лише нагадати читачам про визначних українських митців, але й наголосити на тих аспектах, про які було заборонено говорити у радянські часи, про які ніколи не було згадано іншими портретистами. На сучасному етапі, коли митці мають право писати, малювати, знімати так, як хочуть вони, без жодних утисків із боку держави, вивчення їхньої творчості є актуальним.

АНОТАЦІЯ

Фока А. В. Жанр літературного портрета в книзі Романа Корогодського «До брами світла». – Миколаїв, 2020.

Дипломну роботу присвячено жанру літературного портрета у книзі Р. Корогодського «До брами світла». У дослідженні здійснено огляд праць науковців, які вивчали проблему визначення жанру літературного портрета. Розглянуто основні характеристики літературного портрета, окреслено історію його виникнення, зазначено спільні й відмінні риси цього жанру в літературі й живописі, вказано жанрові модифікації літературного портрета і принципи їх виділення. Подано огляд жанру літературного портрета у творах українських

письменників, роботах літературознавців та есеїстів. Досліджено композиційні особливості літературних портретів у книзі Р. Корогодського «До брами світла», проаналізовано способи зображення персоналій автором, з'ясовано реалізацію авторського «я» у цій збірці портретів. Визначено особливості композиції книги, виявлено значення документальних джерел, епіграфів, авторських приміток, особливості часової організації тексту. Виокремлено різноманітні прийоми створення образу персоналії, простежено інтертекстуальність та автобіографічні мотиви.

Ключові слова: літературний портрет; жанрові модифікації; композиція; інтертекстуальність; автобіографізм.

SUMMARY

Foka Alina. The genre of literary portrait in the book of R. Korohodskyi «Do bramy svitla». – Mykolaiv, 2020.

The graduate work is devoted to the genre of literary portrait in the book of R. Korohodskyi «Do bramy svitla» The study reviews the work of scientists who studied the problem of determining the genre of a literary portrait. The main characteristics of a literary portrait are considered, the history of its occurrence is indicated, the general and distinctive features of this genre in literature and painting and the modifications of a literary portrait and the principles of their selection are indicated. A review of the genre of literary portrait is presented on the example of works of Ukrainian writers, literary critics, essayists. The compositional features of literary portraits in R. Korohodskyi's book «Do bramy svitla» are studied, the author's ways of portraying personalities are analyzed, and the implementation of the author's self in this collection of portraits is clarified. The features of the internal and external composition of the book are determined, the significance of documentary sources, epigraphs, copyright notes, features of the temporary organization of the text are revealed. Various techniques for creating an image of a personality are highlighted, intertextuality and autobiographical motives are traced. The work consists of introduction, two chapters, conclusion and list of used literature.

Key words: literary portrait; genre modifications; composition; intertextuality; autobiography.